

กระบวนการปรับตัวของชุมชนเกษตรในพื้นที่ปริมณฑลกรุงเทพฯ ผังตะวันตก :
กรณีศึกษา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

นางสาว กิ่งกานต์ เลิศอนันต์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2542

ISBN 974-333-098-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ADAPTATION PROCESS OF AGRICULTURAL COMMUNITIES
IN WESTERN VICINITY OF BANGKOK :
A CASE STUDY OF BAN-PAEW DISTRICT, SAMUT SAKHON PROVINCE

Miss. Kingkarn Lert-anan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning in Urban Planning
Department of Urban and Regional Planning
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 1999
ISBN 974-333-098-4

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

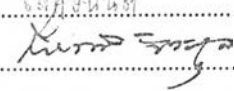
กึ่งกานต์ เลิศอนันต์ : กระบวนการปรับตัวของชุมชนเกษตรในพื้นที่ปริมณฑลกรุงเทพฯ ผัง
ตะวันตก : กรณีศึกษา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (ADAPTATION PROCESS OF
AGRICULTURAL COMMUNITIES IN WESTERN VICINITY OF BANGKOK : A CASE
STUDY OF BAN-PAEW DISTRICT, SAMUT SAKHON PROVINCE. อ. ที่ปรึกษา : รศ. ดร.
เกียรติ จิวะกุล ; 136 หน้า. ISBN 974-333-098-4

อำเภอบ้านแพ้วเป็นหนึ่งในพื้นที่เกษตรกรรมของเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร ที่ได้รับผล
กระทบด้านสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ จากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ที่ออกมายัง
พื้นที่ชานเมืองอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ผลกระทบดังกล่าว ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ
และการใช้ที่ดิน ทางด้านเกษตรกรรมของประชากรที่อยู่ในชุมชนต่าง ๆ แรกจากภายนอกที่เกิดจากการตัด
ถนนและพัฒนาโครงข่าย สาธารณูปโภคของรัฐ และการซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร รองรับโครงการอุตสาหกรรม
และที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดแรงดันซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการปรับตัวของชุมชนเกษตร เพื่อสืบทอดอาชีพ
อนุรักษ์กรรมสิทธิ์ที่ดินและถิ่นฐานเดิมไว้ ดังกรณีของอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

กระบวนการปรับตัวของชุมชนเกษตรดังกล่าว เกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่ม
เยาวชนเกษตรกร ที่มีวิวัฒนาการการรวมตัวกันของกลุ่มมาเป็นลำดับ เพื่อสร้างความมั่นคงของอาชีพเกษตร
กรรมขึ้นในชุมชน ความพยายามด้านทุนแรงรุก ประกอบกับข้อจำกัดทางกายภาพแวดล้อมของพื้นที่และ
ปัจจัยทางด้านสังคมอื่น ๆ ทำให้การรักษาพื้นที่เกษตรกรรมประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ความเข้มแข็ง
ของกลุ่มเยาวชนเกษตรกรเกิดจากการตัดสินใจและปรับปรุงระบบการผลิตและการใช้ที่ดิน การเรียนรู้ทางการ
ตลาด ความรู้ด้านการเกษตร เทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมทั้งการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่ออาชีพเกษตรกร โดยเฉพาะ
แก่นวลสมาชิกของกลุ่ม

ผลสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มเยาวชนเกษตรกรเห็นได้จาก รูปแบบการพัฒนาโครงสร้างการใช้
ที่ดินอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพสูง รวมถึงทำให้มูลค่าการผลิตของผลผลิตในพื้นที่มีมูลค่าสูงขึ้น ซึ่งผล
การศึกษานี้ทำให้ทราบถึงปัจจัยปัญหา และข้อจำกัดที่มีผลต่อแนวโน้มและทิศทางการพัฒนาด้านเกษตร
กรรมของพื้นที่ศึกษา ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกับพื้นที่อื่น ๆ ที่จะประยุกต์ใช้ได้ต่อไป

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง
สาขาวิชา การวางแผนเมือง
ปีการศึกษา 2542

ลายมือชื่อนิสิต กึ่งกานต์ เลิศอนันต์
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

๙970098725 : MAJOR URBAN PLANNING

KEY WORD:

ADAPTATION PROCESS / VICINITY / AGRICULTURAL COMMUNITIES
KINGKARN LERT-ANAN : ADAPTATION PROCESS OF AGRICULTURAL
COMMUNITIES IN WESTERN VICINITY OF BANGKOK : A CASE STUDY OF
BAN-PAEW DISTRICT , SAMUT SAKHON PROVINCE. THESIS ADVISOR :
ASSOC. PROF. KIAT CHIVAKUL, Ph.D. 136 pp. ISBN 974-333-098-4

As a district in the western vicinity of Bangkok , Ban-Paew has been influenced by the expansion of Bangkok Metropolis. The effect of this impact is on the agricultural land use and communities. So the aim of this study is to investigate the adaptation process of agricultural communities to seek resistant forces against the urban invasion. The results of these understandings would contribute the development plan for the district.

From the Study, Adaptation Process appears in social integration especially youth agriculture group movements that have resistant force against urban invasion by learning the appropriate marketing, agriculture and technology. By the way, there are other results of physical and social factors which have resistant forces against urban invasion. The strength of the youth agriculture group resulted by decision and progress productivity and agricultural land use, learning on marketing, agriculture and technology from members of group. The successful of the youth agriculture group movements shows the progress of productivity with efficiency and higher value products.

To serving a successful preservation of agricultural area in Ban-Paew district is therefore managable by increasing resistant forces and reducing urban invasion. Such an example of the youth agriculture group movements is a practical way suggested by this study to create resistant forces for agricultural land preservation around Bangkok Metropolis.

ภาควิชา..... การวางแผนภาคและเมือง.....

สาขาวิชา..... การวางผังเมือง.....

ปีการศึกษา..... 2542.....

ลายมือชื่อนิติกร..... กิ่งกมลต์ เลิศอนันต์.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *Kiat Chivakul*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของรองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิวะกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้สละเวลาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยอย่างดีตลอดมา อีกทั้งมีความกรุณา ทั้งคอยผลักดัน และคอยแก้ไขงานส่วนที่บกพร่องอย่างใจเย็น และขอขอบคุณกรรมการทั้งสามท่าน ที่ให้คำชี้แนะ ให้เพิ่มเติม แก้ไขงานให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงคุณอิทธิพล ลีมีประเสริฐ เจ้าหน้าที่บริหารการเกษตร 6 สำนักงานเกษตรอำเภอบ้านแพ้ว , คุณปานจะ ร้อยอำแพง รองประธานกลุ่มเจ็ดริ้วพัฒนา กลุ่มเยาวชนเกษตรกร ในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว ที่เอื้อเฟื้อข้อมูล คำแนะนำ ตลอดจนได้สละเวลาในการติดต่อประสานงานในด้านต่าง ๆ และขอขอบคุณเพื่อน ๆ โดยเฉพาะเอ๋ , หม่อมพี เกียง และ ทรอส ที่คอยให้กำลังใจ คำแนะนำและคำปรึกษา ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถรวบรวมเป็นเล่มฉบับสมบูรณ์ได้ ต้องขอขอบคุณคุณขวัญหทัย เลิศอนันต์ น้องสาวที่ให้ความช่วยเหลือในการพิมพ์ และการจัดรูปเล่ม เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ คุณเศรษฐี เลิศอนันต์ บิดาที่คอยให้คำปรึกษา และเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนให้ผู้วิจัยสามารถมีโอกาสในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมทั้งคุณแม่ที่คอยให้กำลังใจและดูแลอย่างดีโดยตลอด

กิงกานต์ เลิศอนันต์

สิงหาคม 2542

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
สารบัญแผนที่	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา	2
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
2 แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบเกษตรกรรมในประเทศไทย	4
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับปัจจัยในการผลิตทางเกษตรกรรม	8
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับประเภทเกษตรกรที่ประกอบการเกษตร	11
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมของ เมืองกับการวางแผน	11
2.5 ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร	15
2.6 ผลวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
2.7 สรุป	17
3 ลักษณะทางกายภาพและพื้นที่เกษตรกรรม	20
3.1 ลักษณะทั่วไปของภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล	20
3.2 ลักษณะทั่วไปของจังหวัดสมุทรสาคร	27
3.3 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	38
3.4 เกษตรกรรมและการใช้ที่ดิน	48
3.4.1 การใช้ที่ดินของภาคกรุงเทพมหานครและปริมณฑล	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3.4.2 การใช้ที่ดินจังหวัดสมุทรสาคร	55
3.4.3 การใช้ที่ดินอำเภอบ้านแพ้ว	58
3.4.4 การใช้ที่ดิน แยกรายตำบลอำเภอบ้านแพ้ว	59
3.4.5 พื้นที่เกษตรกรรมในอำเภอบ้านแพ้ว	62
3.5 บทสรุป	81
4 สภาพสังคมและกิจกรรมทางการเกษตร	83
4.1 สภาพสังคมทั่วไป	83
4.1.1 ประชากร	83
4.1.2 สภาพทางด้านสังคมทั่วไป	86
4.1.3 สถาบันและองค์กรทางสังคม	87
4.2 การดำเนินงานเยาวชนเกษตรกร	88
4.2.1 ความเป็นมาของกลุ่มเยาวชนเกษตรกร	88
4.2.2 ความหมายและประเภทของกลุ่มเยาวชนเกษตรกร	90
4.2.3 กลุ่มเยาวชนเกษตรกรในอำเภอบ้านแพ้ว	90
4.2.4 การดำเนินงานกลุ่มเยาวชนเกษตรกรและพื้นที่เกษตรกรรม	94
5 บทวิเคราะห์จากแบบสอบถาม	97
5.1 วิธีการศึกษาวิจัย	97
5.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม	97
5.3 การวิเคราะห์ข้อมูลในแนวลึก	114
6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	120
6.1 สรุปผลการศึกษา	120
6.1.1 ปัจจัยด้านกายภาพ	121
6.1.2 ปัจจัยด้านสังคม	123
6.2 ปัญหาและข้อจำกัด	124
6.3 แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ	126
รายการอ้างอิง	128
ภาคผนวก	130
ประวัติผู้วิจัย	136

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1	แสดงจำนวนพื้นที่ประชากร ความหนาแน่น การเปลี่ยนแปลง อัตราการเพิ่มประชากร พ.ศ. 2530 และ 2535 25
ตารางที่ 3.2	แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในภาคกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลปี พ.ศ.2529 และ 2534 26
ตารางที่ 3.3	แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในสาขาการผลิต ของจังหวัดสมุทรสาคร ปี พ.ศ.2535 และ 2539 ตามราคาตลาด 36
ตารางที่ 3.4	แสดงมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในสาขาเกษตรกรรม จังหวัด ปี พ.ศ.2516 และ 2539 ตามราคาตลาด 37
ตารางที่ 3.5	แสดงการใช้ที่ดินจังหวัดปริมณฑล รายจังหวัด ปี พ.ศ.2532 49
ตารางที่ 3.6	แสดงเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร รายจังหวัด ปริมณฑล ปี พ.ศ.2521 และ 2536 54
ตารางที่ 3.7	แสดงเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรรายอำเภอ ปี พ.ศ.2521 และ 2536 56
ตารางที่ 3.8	แสดงการใช้ที่ดินในพื้นที่เกษตร จังหวัดสมุทรสาคร ปี พ.ศ.2524 - 2540 57
ตารางที่ 3.9	แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน อำเภอบ้านแพ้ว ปี พ.ศ.2535 - 2540 ... 58
ตารางที่ 3.10	แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน รายตำบล อำเภอบ้านแพ้ว 60
ตารางที่ 3.11	แสดงสัดส่วนเฉพาะพื้นที่ทางการเกษตร อำเภอบ้านแพ้ว 66
ตารางที่ 3.12	แสดงข้อมูลการเพาะปลูกพืช อำเภอบ้านแพ้ว ปี พ.ศ.2537 / 38 และ พ.ศ.2540 / 41 68
ตารางที่ 4.1	จำนวนประชากรรายอำเภอ พ.ศ.2535 - 2540 84
ตารางที่ 4.2	จำนวนครัวเรือนเกษตรกร รายตำบล อำเภอบ้านแพ้ว 85
ตารางที่ 4.3	รายละเอียดกลุ่มเยาวชนเกษตร อำเภอบ้านแพ้ว ปี 2542 91

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 3.1 แสดงจำนวนประชากรรายจังหวัดในภาคกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ปี พ.ศ. 2530 และ พ.ศ. 2535	25
แผนภูมิที่ 3.2 แสดงความหนาแน่นของประชากรรายจังหวัดในภาคกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลปี พ.ศ.2530 และ 2535	26
แผนภูมิที่ 3.3 แสดงสัดส่วนเนื้อที่ถือครองการเกษตร ปี 2521 และ 2536 รายอำเภอ	56
แผนภูมิที่ 3.4 แสดงการเปรียบเทียบการใช้ที่ดินในพื้นที่เกษตรจังหวัดสมุทรสาคร	57
แผนภูมิที่ 3.5 แสดงการเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน รายตำบล อำเภอบ้านแพ้ว	61
แผนภูมิที่ 3.6 แสดงการเปรียบเทียบสัดส่วนเฉพาะพื้นที่ทางการเกษตร	66
แผนภูมิที่ 4.1 แสดงจำนวนประชากรรายอำเภอ พ.ศ. 2535 - 2540	84

สารบัญแนที่

		หน้า
แผนที่ ที่ 1	แสดงเขตปกครอง จังหวัดสมุทรสาคร	30
แผนที่ ที่ 2	แสดงเส้นทางน้ำ จังหวัดสมุทรสาคร	33
แผนที่ ที่ 3	แสดงเส้นทางคมนาคม จังหวัดสมุทรสาคร	34
แผนที่ ที่ 4	แสดงเขตปกครอง อำเภอบ้านแพ้ว	40
แผนที่ ที่ 5	แสดงที่ตั้งและอาณาเขตเทศบาลตำบล อำเภอบ้านแพ้ว.....	41
แผนที่ ที่ 6	แสดงเส้นทางคมนาคม อำเภอบ้านแพ้ว	43
แผนที่ ที่ 7	แสดงเส้นทางน้ำ อำเภอบ้านแพ้ว	44
แผนที่ ที่ 8	แสดงสมรรถนะดิน อำเภอบ้านแพ้ว	47
แผนที่ ที่ 9	แสดงพื้นที่อยู่อาศัย อำเภอบ้านแพ้ว	50
แผนที่ ที่ 10	แสดงสัดส่วนพื้นที่เกษตรกรรมรายตำบล ปี 2540/2541	64
แผนที่ ที่ 11	แสดงอัตราการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมรายตำบล	65
แผนที่ ที่ 12	แสดงพื้นที่การเกษตรแยกตามประเภท	70
แผนที่ ที่ 13	แสดงพื้นที่การเกษตร ปลูกองุ่น และมะพร้าว	74
แผนที่ ที่ 14	แสดงพื้นที่การเกษตร ปลูกมะม่วง และไม้ผลอื่น ๆ	76
แผนที่ ที่ 15	แสดงพื้นที่การเกษตร ปลูกพืชผักและไม้ดอก	75
แผนที่ ที่ 16	แสดงพื้นที่นาข้าว และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	80
แผนที่ ที่ 17	แสดงสัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรรายตำบล ปี 2540 /2541	92
แผนที่ ที่ 18	แสดงอัตราการเปลี่ยนแปลงจำนวนครัวเรือนเกษตรกร รายตำบล ปี 2535 - 2540	93
แผนที่ ที่ 19	แสดงที่ตั้งของกลุ่มเยาวชนเกษตรกรในอำเภอบ้านแพ้ว	95

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพ ที่ 1	แสดงสภาพคลองในเขตอำเภอบ้านแพ้ว	45
ภาพ ที่ 2	แสดงภาพ "เรือหางยาว" ยานพาหนะในการเดินทาง	45
ภาพ ที่ 3	แสดงภาพ สวนมะนาว	71
ภาพ ที่ 4	แสดงภาพ สวนมะม่วง	71
ภาพ ที่ 5	แสดงภาพ นาข้าว	72
ภาพ ที่ 6	แสดงภาพ บ่อปลา	72
ภาพ ที่ 7	แสดงภาพ สวนองุ่น	75
ภาพ ที่ 8	แสดงภาพ สวนองุ่น	75
ภาพ ที่ 9	แสดงภาพ สวนฝรั่ง	77
ภาพ ที่ 10	แสดงภาพ สวนพุทรา	77
ภาพ ที่ 11	แสดงภาพ สวนกล้วยไม้	79
ภาพ ที่ 12	แสดงภาพ แปลงผัก	79